

1

וישכם אברהם

בבקר ויחכוש את חסורו, הוא החסור שרכב עליו משה ככאו לסצרים שנאי ויקח משה את אשתו ואת בניו ב' וגו', הוא החסור שעתיד בן דוד לרכוב עליו שנאי ג' גילוי סאד בת ציון חרועי בת ירושלים הנח מלכך וכו' אך צדיק ונושע הוא עני ורוכב על חסור ועל עיר בן אתונות. כפינו 237 - איועצו פי"א

יא והיה כייקאה יהיה אל ארץ הפנעני פאשר נשבע לך ולאבתך יב ונתנה לך והעברת כל ספר רחם ליהוה וכל ספרו שגר בהמה יג אפר יהיה לך הזכרים ליהוה וכל ספר חמור וספרו וספרו לא יד תסדה ונרסו וכל בכור אדם בדניה תסדה: והיה כייקאה בנה מקר לאמרי מה זאת ואמרת אליו בתוך יד הוציאנו יהוה טו ממצרים מבית עבדים: ויהי כייקאה סרעה לשלמנו ויהי יהוה כל בכור ארץ מצרים מבקר אדם ועד בכור בהמה על פני אפי וכן ליהוה כל ספר רחם הזכרים וכל בכור בני אסדה: והנה טו לאות עליה וילוספת בין עיניה כי בתוך יד הוציאנו יהוה ממצרים:

כס"ג

ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכבם על החמור וישב ארצה מצרים ויקח משה את מיטה האלהים בידו כנש"א עמ"ל

7

8

ומה שאמר ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכבם על החמור בה' הידיעה, ועוד וכי לא היה לו גמל שישא את אשתו ואת בניו כמו שהיה ליעקב דכתיב (בראשית ל"א) ויקח את בניו ואת נשיו וישא אותם על הגמלים. אמרו בסרקי רבי אליעזר (ס' ל"א) ואמרו שם וירכבם על החמור הוא החמור שרכב עליו אברהם אבינו דכתיב ויחכוש את חמורו והוא החמור שעתידי לרכוב עליו מלך המשיח דכתיב עני ורוכב על החמור והוא החמור שנברא בין השמשות בששת ימי בראשית ע"כ. ויש לתמוה מאוד בזה מ"ש חמור זה משאר חמורים וכי הוא יותר חשוב. שאין ספק שבהמה היתה ובהמה אחת כמו אחרת. ועוד למה נברא בששת ימי בראשית ולא לקח שאר חמור. אבל רז"ל הפליגו מאוד בחכמתם לגלות מצפוני החמור, ולמה באלו שלשה דוקא שהם אברהם משה ומשיח כתיב שרכבו על חמור. דע כי כל רכיבה הוא מורה על שהרוכב נבדל מן אשר רוכב עליו ומתעלה עליו כי מאחר שהוא רוכב עליו מתנשא עליו ואינו מצורף עם אשר הוא רוכב עליו. וכאשר רצה הקב"ה להגדיל את אברהם ואת משה, לא התנשאות שהוא למלכים שהם מתנשאים בגבורתם או בעשרם, אבל התנשאות זה התנשאות מעלה קדושה ומעלה נבדלת שהיו קרובים אל מעלה אלהית, נתן להם הקדוש ברוך הוא להיות רוכבים על החמור, שזה מורה שהוא רוכב על החמורית, מתנשא עליו ורוכב עליו לפי שהוא נבדל מן החומר. אמנם אם היה רוכב על חמור סתם, אין זה דבר כי הקדוש ברוך הוא היה רוצה להגביהם על כל עולם הגשמי. ומנין אתה מוצא שהיו אלו שלשתן מתנשאים על העולם, שהרי דרשו רז"ל (עי' ב"ר ס' מ"ד) כן אצל אברהם ויוצא אותו החוצה שהוציא אותו חוץ מחללו של עולם, וכן דרשו בש"ר בפר' בא (עין רש"י וארא) על משה נטה ירך על השמים מלמד שהגביה את משה למעלה משמים למדנו מזה שאלו שניהם היו מושלים על עולם הגשמי והיו נבדלים ממנו, וזהו היה עצם מעלתן. ולכך היו רוכבים על החמור שנברא בין השמשות, כי מאחר שהיו רוכבים על החמור שנברא בין השמשות, ובריאה בין השמשות היא על הטבע. וזה כי הנברא בששת ימי בראשית לפי שהם ימי החול הנברא בהם הוא טבע לגמרי, אבל בין השמשות מפני שבין השמשות קצת חול וקצת קודש, ברא בו דברים שהם אינם טבע לגמרי. חמ"ל גו"ו י"ב כ"כ כ"א

2

(יד) מה זאת, פדיון פטר חמור, שהוא בהמה טמאה ולא תחול עליה קדושת הגוף, ועריפת פטר חמור אם לא תפדה. בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים, בחזק ידם של מצרים הוציאנו ה' כאמרו "ותחזק מצרים על העם" (לעיל יב לג), באופן שלא יכולנו לשאת נכסינו בעגלות כמנהג מצרים⁵⁰, והוצרכנו לשאת בתמורים, ונעשה בהם נס שהספיקו לזח בכמו רגע, וחלה עליהם איזו קדושה ואויה לפדיון.

ספנינו (ס"ג)

3

(יג) פטר חמר, ולא פטר שאר בהמה טמאה, וגזרת הכתוב היא, לפי שנמשלו בכורי מצרים לחמורים⁶⁰. ועוד שסייעו את ישראל ביציאתן ממצרים, שאין לך אחד מישראל שלא נטל עמו הרכה חמורים טעונים מכספם ומזהבם של מצרים⁷⁰. תפדה בשה, נותן שה לכהן ופטר חמור מותר בהנאה⁷¹, והשה חולין ביד כהן. כ"ו (ס"ג)

תנשוא יא

4

המצריים נמשלו בחמור, שנאמר אשר: בשר חמורים בשרם טא) וישראל נקרא שה, שנאמר שה פזורה ישראל סב) והרגתי את בכוריהם של מצריים, והקדשתי בכוריהן של ישראל, שנאמר כי לי כל בכור בבני ישראל וגו'.

5

ויאמר יהוה אל משה נטה את ירך על השמים ויהי ברך בכל ארץ מצרים ועל האדם ועל בהמה ועל כל עשב השדה בארץ מצרים: ויט משה את מיטתו על השמים ויהוה נתן קול וברך אתה ואת ארצה וימטר יהוה ברך על ארץ מצרים: ויהי ברך ואש מתלקחת בתוך הברך כבד מאד אשר לא היה כמותו בכל ארץ מצרים מאז היתה לגוי: ויך הברך בכל ארץ מצרים את כל אשר בשדה מאדם ועד בהמה ואת כל עשב השדה הפה הברך ואת כל יעץ השדה שבר: רק בארץ גשן אשר שם בני ישראל לא היה ברך: וישלח פרעה ויקרא למשה ולאהרן ויאמר אלהים קטאתי הפעם יהוה הצדיק ואני ועמי הרשעים: העתירו אלי יהוה ורב מהית קלת אלהים וברך ואשלחה אתכם ולא תספון לעמוד: ויאמר אליו משה כצאתי את העיר אפרש את כפי אלי יהוה הקלות ויחדלון והברך לא יהיה עוד למען תדע כי ליהוה הארץ: ואתה י ועבדיך ידעתי כי טרם תיראון מפני יהוה אלהים: והפשתה והשערה לא נכתה כי השערה אביב והפשתה גבעל: והחטה והכסמת לא נכו כי אפילת הנה: ויצא משה מעם פרעה את העיר ויפרש כפיו אל יהוה ויחדלו הקלות והברך וימטר לא נתך ארצה: ויקרא פרעה ל כייחול המטר והברך והקלת ויסף לחטא ויכבד לבו והעבדי:

סל"א וא"א

13) וכל פטר חמור וגרו מצוה זו
הוא למדות פטר חמור ולערוף פטר חמור אם
לא יסדה אותו. ויש ואם לא תפדה וערפתו. חו
סוד, שהיצר הרע יכול לחזור בתשובה ואח"כ
יחזור להיות יצר טוב. כמו שהעמידו בכתוב.
אעשה לו עזר כנגדו, אם זכה עזר, אם לא
זכה כנגדו. משום שאלו הצורות, אחת של שה
ואחת של חמור שנאמר עליהם וכל פטר חמור
תפדה בשוה. פירושו, ואם זכה לחזור בתשובה.
אע"פ שהוא חמור, דהיינו עם הארץ, תפדה
מן הגלות בשה, שהוא שה פזורה ישראל. האם
לא חזר בתשובה, וערפתו, ששם עצמו עם
קשה ערף, שהם עתידים להמחות מן ספר חיים.
ועליהם נאמר, מי אשר חטא לי אמחנו מספרי.

סוד פטר לא

14) ונתנה לך, שלא תהא בעיניך כירושח
אבות, אלא תהא בעיניך כאלו היום נתונה
לך.

סוד פטר לא

15) והיה לך לאות על ידך, למה על היד
משום שנאמר כי ביד חזקה הוציאך ה'.

סוד פטר לא

16) על ידך וזכרוןך ביד עיניך למען תהיה תורת יהוה בפיך כיד
חזקה הוציאך יהוה ממצרים: ושמת את החזקה הזאת למועדה
מימים מימה:

סוד פטר לא

17) (טז) ולטוטמת, תפילין⁷⁷, ועל שם שהם ארבעה כחים קרוין:
טטפת⁸⁰, טט בכתפי⁸¹ שטים, פת באפריקי⁸² שטים. ומנחם⁸³
חברו עם: והטף אל דרום (יחזקאל כא ב), אל תסיפו (מיכה ב ו),
לשון דבור. כמו: ולזכרון (לעיל פסוק ט), שהרואה אותם
קשורים בין העינים יזכור הנס וידבר בו.

18) כא נאמר יהוה אל-משה בלכתך לשוב מצרימה ראה. כל-המקומים
אשר-שמתי בך ועשיתם לפניך פרעה ואני אנתק את-לבו
כך ולא ישלח את-העם: ואמרת אל-פרעה כה אמר יהוה בני בכלי
כך ישראל: ואמר אליך שלח את-בני העברני ותמאן לשלחו הנה
אנכי הרג את-פנה בכהך:

סוד פטר לא

19) (כב) ואמרת אל פרעה, כשחשמע שלכו חזק וימאן לשלוח אמור:
לו כן. בני בכרי, לשון גדולה, כמו: אף אני בכור אתנהו (תהלים
פס כח). זהו פשוטו. ומדרשו²⁷: כאן חתם הקב"ה על מכירת
הבכורה שלקח יעקב מעשו.

סוד פטר לא

20) אלי-אביו לא-כן אבי פינה הבכר שים ימינך על-ראשו: ותמאן יט
אביו ואמר ידעתי בני ידעתי גם-הוא יהיה לעם וגם-הוא יגדל
ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו ורעה יתנה מלא-הגוים: ויכבדכם ביום
ההוא לאמור בך יגדל ישראל לאמר ישמה אליהם כאשר-בני
כא וכמנשה וישם אחי-אפרים לפני מנשה:

סוד פטר לא

והיה כיתבאו אלי-
יך אביר ימן יהיה לכם באביר דבר וימקרתם את-העבדה הזאת:
ה כיתבאו אליכם בניכם מה העבדה הזאת לכם: ואמרתם
יפסח הוא ליהוה אשר פסח על-בתי בני-ישראל במצרים בנגפו
ימצרים ואת-בתינו העליל נקד העם וישתחו: וילכו ויעשו בני
ישראל באביר צוה יהוה את-משה ואהרן בן עשו:

סוד פטר לא

כיתבאו אליך בנה קטר לאמר מה העלית
ים והמשפטים אשר צוה יהוה אליהם אתכם: ואמרת לבנול
ם ה'ינו לפרעה במצרים ויצאנו יהוה ממצרים ביד חזקה:
יהוה אותה ומסתים גדלים ורעים במצרים בסרעה ובכל-
לעינינו: ואותנו הוציא משם למען הביא אתנו למת לנו את-
י אשר נקבע לאבותינו: ויצונו יהוה לעשות את-כל-החקים
ה לידא את-יהוה אלתינו לטוב לנו כל-הימים לחינתו כתיבם
ויצדקה תהיה לנו כיתבאו לך לעשות את-כל-המצוה הזאת
יהוה אליהם באביר צוה:

סוד פטר לא

11) חיה כנגד ארבעה בנים דיברה תורה בן
חכם בן רשע בן טיפש בן שאינו יודע לשאול.
בן חכם כהו אומר מה העדות והחקים והנשפטים יצאו
אשר צוה יי אלהינו אותנו אף אתה אמור לו
כחוק יד הוציאנו ה' מצרים כבית עבדים. כית
בן רשע מהו אומר מה העבודה הזאת לכם מה-סיני
הטורח הזה שאתם מטריחין עלינו ככל שנה
ושנה מכיון שהוציא את עצמו מן הכלל אף אתה
אמור לו בעבור זה עשה ה' לי עשה לאותו
האיש לא עשה. אילו היה אותו האיש במצרים
לא היה ראוי להנאל משם לעולם. טיפש מה
אומר מה זאת אף את למדו הלכות הפסח
שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן שלא יהא
עומד מחבורה זו ונכנס לחבורה אחרת. בן שאינו
יודע לשאול את פתח לו תחילה א"י יוסה מתניתא
אברה כו אם אין דעת בכך אביו מלמדו:

סוד פטר לא

12) והיה כי יבאך, כל מצוה שהיא תלויה
בארץ אינה נוהגת אלא בארץ כו מאי
תלויה ומאי שאינה תלויה, אילימא תלויה דכתיב
בה ביאה [שתלאה הכתוב בבית הארץ כגון
כי תבאו, כי יביאך]. ושאינה תלויה דלא כתיב
בה ביאה. והרי תפילין ופטר חמור דכתיב בהן
ביאה [כתיב בהו והיה כי יביאך בפי קדש לי]
ונוהגין בין בארץ בין בחוץ לארץ [תפילין]
אשכחן בכמה דוכתי ברבנן אמוראי דבבל
דמנחי תפילין]. אמר רב יהודה הכי קאמר כל
מצוה שהיא חובת הגוף [היינו אינה תלויה בארץ
אינה מוטלת לא על הקרקע ולא על גידולין אלא
על גופו של אדם כגון שבת תפילין ע"ז פטר
חמור מילה עריות וכיוצא בהם], נוהגת בין
בארץ בין בחוץ לארץ: חובת קרקע אינה נוהגת
אלא בארץ כו, והשתא דאמרת חובת הגוף
נוהגת בין בארץ בין בחוץ לארץ כו, ביאה
דכתב רחמנא [והיה כי יביאך] גבי תפילין ופטר
חמור למה לי, ההוא מיבעי ליה לכדתנא דבי
ר' ישמעאל [דתנא רבי ישמעאל] עשה מצוה זו
בארץ ויהיה חכם לארץ.